

Çağdaş Mısır'da Bektâşîlik İzleri: Mısırlı Bir Ressam'ın Bu Topraklardaki Son Bektâşî Şeyhi Ahmed Sırrı Baba ile İlgili Hatıraları

Salih ÇİFT*

Özet

Yaklaşık beş asır boyunca Mısır'da varlığını sürdüren Bektâşîliğin bu topraklardaki serüveni tarikatın son temsilcisi olan Ahmed Sırrı Baba'nın elli yıl kadar önceki vefatıyla sona ermiştir. Ahmed Sırrı Baba'yı yakından tanıyan şahıslardan biri olan ünlü Mısırlı ressam İsmet Dâvistâşî yayımladığı anılarında kendisine bir bölüm tahsis etmiş ve burada hem onunla hem de Kahire'deki tekke ile ilgili çocukluk hatıralarını aktarmıştır.

Abstract

Traces of Bektashi Order in Contemporary Egypt: The Memoirs of an Egyptian Artist Regarding the Last Sheikh of Bektashi Order in Egypt

The Bektashi order was alive in Egypt nearly five hundred years. When its last sheikh, Ahmed Sirri Baba, died fifty years ago the order's adventure came to an end in those lands. One of distinguished artists in Egypt, Esmat Dawetashy, published his memoirs and dedicated a chapter to the last sheikh of Bektashi order and his hospice.

Anahtar Kelimeler: Mısır, Bektâşîlik, İsmet Dâvistâşî.

Key Words: Egypt, Bektashi Order, Esmat Dawestashy.

* Doç. Dr., Uludağ Ü. İlahiyat Fakültesi, sacift@uludag.edu.tr.

23 Temmuz 1952 tarihi, Mısır'da Bektâşiliğin fiilen değilse de resmen sona erişinin ilk adımı olarak kabul edilebilir. Zira, Arap milliyetçiliğinin önde gelen isimlerinden Cemal Abdünnâsır'la (1956-1970) Enver Sedat'ın da (1970-1981) aralarında bulunduğu ekibin askerî darbeyle Kral Fârûk'u (ö. 1965) tahtından indirdiği bu tarihten itibaren ülkede yaşayan Türkler, Çerkezler ve Arnavutlar'a yönelik açıktan ya da dolaylı baskılar uygulanmaya başladı.¹ Müntesipleri daha ziyade bu kesimlerden olan Mısır Bektâşiliğinin yegâne temsilcisi durumundaki Mukattam Dağı Bektâşi Dergâhı ve buranın son şeyhi Ahmed Sırrı Baba da (ö. 1963) bu baskılardan nasiplerine düşeni almakta gecikmediler. Dönemin askerî idaresi ilk olarak, uzun yıllardan beri yerleşim alanları olan ve esasen Hıdîv İsmail'in (1863-1879) 1867 senesinde tekke binalarını da yaptırıp kendilerine bağışladığı mekanı², burasının askerî bölge haline getirileceği gerekçesiyle tahliye etmeleri talimatını verdi.³ Biçâre şeyh ve yanında kalan birkaç müridi 1957 senesinde yaklaşık yüz yıldır yaşadıkları, tarikat faaliyetlerini yürüttükleri, ölülerini defnettikleri, herşeyden önemlisi Mısır Bektâşiliğinin ilk temsilcisi Kaygusuz Sultan'ın (ö. 1444 ?) kabrinin bulunduğu yerleşim alanlarını terk etmek zorunda kaldılar. Akabinde, kendilerine tahsis edilen ve o dönemde şehir merkezinden oldukça uzakta, Maadi semtinde bulunan ve kraliyet

¹ Kendilerine yönelik baskılar sonucunda, bu dönemde Mısır'da yaşayan pek çok Arnavut ailenin Amerika'ya göç ettiği bilinmektedir, bk. Elsie, Robert, *Historical Dictionary of Albania*, Lanham 2010, s. 126.

² Hasluck, Frederick William, *Christianity and Islam Under the Sultans*, İstanbul 2000, s. 416-417; Nûr, Rıza, "Kaygusuz Abdal, Gaybî Bey, Kahire Bektaşî Tekyesinde Bir Manûskırı", *Türk Bilig Revüsü*, II/5, İskenderiye 1935, s. 94.

³ Ahmed Sırrı Baba'nın siyasete bulaştığı ve Kral Faruk'la olan ilişkisi hakkında ileri geri laflar ettiği gerekçesiyle yeni rejim tarafından mekanından çıkarıldığı doğrultusunda bir iddia söz konusudur. Buna dair somut hiçbir kanıt bulunmadığı gibi bu meyanda öne sürülenlerin bütünüyle şahsî husûmete dayandığı anlaşılmaktadır. Söz konusu iddia hakkında bk. Noyan, Bedri, *Bütün Yönleriyle Bektâşilik ve Alevilik*, Ankara 2002, V, 233. Bu yakıştırmaların ne denli yanlış olduğunun en açık delili şudur: Ahmed Sırrı Baba'ya ve dolayısıyla Bektâşiler'e reva görülen muamelenin bir benzeri aynı dönemde Mısır'da faaliyet gösteren ve Türk kökenli mutasavvıflar tarafından bu topraklarda temsil edilen Demirtâşîyye tarikatı mensuplarına da uygulanmıştır. Benzer şekilde, Nakşbendiyye'nin Necmüddin Kürdi tarafından temsil edilen kolu da aynı durumla karşı karşıya kalmıştır, bk. De Jong, Frederick, "Aspects of the Political Involvement of Sufi Orders in Twentieth Century Egypt (1907-1970), an Exploratory Stock-Taking", *Sufi Orders in Ottoman and Post-Ottoman Egypt and the Middle East*, İstanbul 1995, s. 176-178.

ailesi mensuplarından Prens Amr İbrahim'e⁴ (ö. 1977) ait olan villanın müştamilâtına taşındılar.⁵ Bu dönemde ayrıca, özellikle Yavuz'un burayı fethinden itibaren farklı zamanlarda ve değişik kişiler tarafından Mısır'daki Bektâşiler'e bağışlanan vakıflara da devlet tarafından el konuldu.⁶ Ahmed Sırrı Baba yaşanan bütün bu olumsuzluklara karşı yılmadan, yalnız başına mücadele verdi. Yalnızdı, zira uzun süre önce, yani Mısır topraklarında artık kendilerine huzur verilmeyeceğini anladıklarında yanında kalan birkaç müridi Amerika'ya gitmişti.⁷ 1949 yılının Ocak ayında, Arnavutluk'tan gelip Kahire'de toplanan Bektâşi önderlerinin

⁴ Amr İbrahim (1903-1977) 1943 senesinde Sultan Vahideddin'in torunu Necla Hibetullah Sultan'la (ö. 2006) evlenmiş ve bu yolla Osmanlı hânedânına hısımlık olmuştur, Hassan Aziz Hassan, *In the House of Muhammad Ali, A Family Album 1805-1952*, Kahire 2000, s. 108.

⁵ De Jong, "Aspects of the Political Involvement of Sufi Orders in Twentieth Century Egypt (1907-1970)", s. 176.

⁶ Söz konusu vakıfların iadesi ve kendisine bağlanan ve kısa bir müddet ödendikten sonra kesilen maaşın yeniden ödenmesi talebiyle Ahmed Sırrı Baba'nın kaleme aldığı dilekçelerin nüshaları için bk. Leiden Üniversitesi Kütüphanesi, MS Or. 14385. Ahmed Sırrı Baba'nın söz konusu vakıfların iadesi için devlet ricâline arz ettiği dilekçelerin birer nüshası kendi metrukâtı arasında yer almaktadır. Ahmed Sırrı Baba tarafından kaleme alınan ve aralarında tekkeye müntesip olanların künyeleri, ünlü ziyaretçilerin kayıtları ile tekke kütüphanesinde bulunan eserlerin listesinin de yer aldığı çeşitli evrakı muhtevî olan söz konusu malzeme 1970'li yıllarda Mısır'da bulunan Frederick de Jong tarafından tesadüfen (?) bulunduktan sonra Hollanda'daki Leiden Üniversitesi Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır. Bu malzemenin tanıtımı amacıyla gerçekleştirilen bir çalışma için bk. Witkam, Jan Just, "Catalogue of Arabic Manuscripts in the Library of Leiden and Other Collections in the Netherlands", *Codices Manuscripti*, XXI/V (Leiden 1989), s. 473-479. Bahsi geçen dönemde Cemâl Abdünnâsır'ın idaresindeki Mısır'da bütün vakıflar devletleştirilmiştir, bk. Görgün, Hilal, "Mısır", *DİA*, XXIX, s. 579.

⁷ Amerika'daki tekke ve faaliyetleri hakkında bk. Trix, Frances, "Bektashi Tekke and the Sunni Mosque of Albanian Muslims in North America", *Muslim Communities in North America* (ed. Yvonne Yazbeck Haddad, Jane Idleman Smith), New York 1994, s. 359-380; a. mlf., *The Sufi Journey of Baba Rexheb*, Philadelphia 2009. Trix burada Bektâşi dervişlerin Amerika'ya geliş tarihleri üzerinde durmaktadır, s. 136. Yeni idarenin aşırı milliyetçi uygulamaları ve baskılar nedeniyle söz konusu dönemde eski itibarlarını kaybeden yabancı unsurların genelde yeni yaşam alanı olarak Amerika'yı tercih etmeleri sebebiyle Ahmed Sırrı Baba'nın müridleri de oraya gitmişlerdir. Ayrıca o yıllarda Bektâşiler'in, geleneksel merkezleri olan Türkiye'de ya da taraikatların resmen yasaklanmasının ardından gittikleri Arnavutluk'ta tarikat faaliyetlerini sürdürmeleri zaten mümkün değildi.

kararıyla dünya Bektâşiliğinin lideri seçilen Ahmed Sırrı Baba⁸ yaşadığı şaşaalı yılların ardından, son günlerini Maadi'deki tekkede, çevresinde kalan az sayıdaki dostları ve yakın akrabalarının gerçekleştirdikleri ziyaretlerle avunarak ve neticesinde vefat ettiği şeker hastalığıyla mücadele ederek yine bir Ocak ayında (1963) bu dünyadan göçtü.⁹

Bu yazıda Mısır Bektâşiliği'nin bu topraklardaki serüveninin ayrıntılarına girilmeden¹⁰ tarikatın son şeyhi Ahmed Sırrı Baba'yı yakından tanıyan ve halen hayatta bulunan birkaç kişiden biri olan Mısır'ın ünlü ressamlarından İsmet Dâvistâşi'nin onunla ilgili anıları üzerinde durulacak, buradaki bilgilerin değerlendirilmesi yapılacak ve metnin sonunda söz konusu anıların tercümesi aktarılacaktır.

İsmet Dâvistâşi

Tam adı İsmet Abdülhalim İbrahim Dâvistâşi'dir. Ailesi on dokuzuncu yüzyıl başlarında işgale uğrayan Girit'ten Mısır'a göç etmek zorunda kalan Dâvistâşi 14 Mart 1943 tarihinde İskenderiye'de dünyaya geldi. İlk öğrenimini yine bu şehirde tamamlayan İsmet Dâvistâşi, 1962 senesinde imtihanla girdiği İskenderiye Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi'nin Heykel Bölümü'nden 1967'de mezun oldu. Mezuniyeti sonrasında bir müddet Libya (1969-1973) ve Mısır televizyonlarında çalıştı. 1975-1979 yılları arasında Mekke'de görev yaptı. Kendisi, bir süre İskenderiye'de bulunan Güzel Sanatlar Müzesi ve Kültür Merkezi'nin müdürlüğünde bulundu. Gençlik yıllarından beri fotoğrafçılık, resim ve heykel sanatlarıyla profesyonel düzeyde uğraşan Dâvistâşi, 1962 senesinden itibaren pek çok kişisel sergi düzenlediği gibi çeşitli ulusal ve uluslararası organizasyonlarda da yer aldı. Ünlü ressam, bu faaliyetlerin bir kısmının düzenlenmesinde ve idaresinde aktif görevler üstlendi. Bazı çalışmaları kendisine yurt içinde ve yurt dışında çeşitli ödüller kazandırdı. Sanat faaliyetleri dışında alanıyla ilgili eleştirmenlik de yapan İsmet Dâvistâşi farklı türden çok sayıda müstakil eser kaleme almış, Mısır'da çıkan değişik dergi ve gazetelerde makaleler neşretmiştir. Dâvistâşi bütün bunlara ilaveten belgesel filmler de hazırlamıştır. Bunlardan biri olan "er-Riše ve'l-kalem" (Divit ve Kalem) ilk olarak, tarihteki ünlü İskenderiye Kütüphanesi'nin yerine Unesco'nun katkılarıyla yaptırılan yeni kütüphanenin 2001 yılındaki resmî açılışında gösterilmiştir. İsmet

⁸ De Jong, "Aspects of the Political Involvement of Sufi Orders in Twentieth Century Egypt (1907-1970)", s. 178.

⁹ Dâvistâşi, age, s. 45-46.

¹⁰ Bu husus müstakil bir başka çalışmada ele alınacaktır.

Dāvistâşî 2006 yılından itibaren resmî düzeydeki vazifelerini terk ederek kendisini tamamen sanat faaliyetlerine vermiştir. Çağdaş Mısır'ın en meşhur ressamı arasında yer alan İsmet Dāvistâşî halen İskenderiye'nin sayfiye bölgelerinden biri olan Bitâş semtinde ikamet etmekte ve kendi ifadesinde göre “şahsına özgü tasavvuf anlayışına” uygun bir hayat yaşamaya gayret etmektedir.

İsmet Dāvistâşî'nin çok sayıdaki eserlerinden bazıları şunlardır:

- a) *Kelâmiyyât* (Seçme Şiirler), İskenderiye 1966,
- b) *el-Eşyâ* (Seçme Nesirler), İskenderiye 1978,
- c) *es-Samt* (Suskunluk, tiyatro eseri), 1982,
- d) *Eşkâl Hendsiyye* (Kısa hikayeler), Kahire 1986,
- e) *Âlemu Dāvistâşî* (Bibliyografya), 1992,
- f) *Halâvetü'r-rûh* (Seçki), İskenderiye 2001,
- g) *er-Remletü'l-beyzâ* (Hatırât), İskenderiye 2004,
- h) *en-Nakdü't-teşkîlî beyne'n-nâkıd ve'l-mucteme'* (Belgeler), İskenderiye 2005,
- i) *Hikâyât Fenniyye* (Sanatın öncülerine dair), İskenderiye 2008.

Yunan işgali sonrasında bir kısmı Anadolu'ya, bazıları Mısır'a göç eden Giritliler'in genelde Bektâşî tarikatına mensup oldukları bilinmektedir. Kendi beyanına göre İsmet Dāvistâşî'nin babaanesi Hatice Şübrâ Hanım da (Hatice Abdullah Hüseyin) (1886-1977) Bektâşî tarikatına mensup bir dervişe idi.¹¹ Bu çalışmanın ilham kaynağı olan ve *er-Remletü'l-beyzâ* isimli eserinin bir bölümünü teşkil eden Bektâşîlik'le ilgili anılarında İsmet Dāvistâşî, kişisel gelişimi üzerinde büyük tesiri bulunduğunu vurgulamak sûretiyle, babaannesinin bu yönünden sıklıkla bahsetmektedir.¹²

¹¹ Girit'te eskiden beri güçlü olan Bektâşîliğin özellikle Horasanlı Dergâhî şeyhlerinden Derviş Ali Baba (ö. 1926) döneminde ivme kazanıp daha da yaygınlaştığı bilinmektedir, bk. Şimşek, Selami, “Doğu Akdeniz'de Tahrir Olan Bir Kültür Mirası: Girit'te Tarikatlar ve Tekkeler”, *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 32 (2007), s. 220. Bu bilgidен hareketle, Dāvistâşî'nin büyükannesi Hatice Şübrâ Hanım'ın, Mısır'a göç etmeden evvel intisap ettiği Bektâşî şeyhinin Ali Baba olması ihtimalinden söz edilebilir.

¹² İsmet Dāvistâşî, tıpkı 2010 yazında İskenderiye'de kendisiyle gerçekleştirdiğim mülakat sırasında muhterem hanımefendiyle birlikte beni evlerinde ağırlama nezaketini gösterdiği gibi, biyografisini talep ettiğimde de aynı incelikle en kısa zamanda gönderme lütfunda bulunmuştur. Kendisine sonsuz teşekkürlerimi arz ediyorum.

Dâvistâşî'nin Anıları'nın Önemi

Geleneksel olarak Bektâşîliğin dört ana merkezinden biri kabul edilen Kahire Kaygusuz Dergâhı (Mukattam Dergâhı, Abdullah el-Meğavirî Tekkesi)¹³ ve özellikle de Mısır Bektâşîliği hakkında yeterince çalışma yapılmamış, ortaya konulan az sayıdaki ürün de olması gereken düzeyde ses getirememiştir.¹⁴ Bu sebeplerden birincisi, asırlardır Mısır-Arap kültürünün unsurları arasında yer almasına rağmen genelde bu topraklarda yaşayan Türkler, Arnavutlar ve Çerkezler arasında tanınan ve fakat Mısır'ın yerli halkına –birkaç istisna dışında– hitap edemeyen Bektâşîliğin Mısırlı araştırmacılar tarafından ihmal edilmiş olmasıdır.¹⁵ Diğer bir neden, Türkiye'de genelde Bektâşîlik üzerine çalışanların, az sayıda da olsa, Arap dilinde kaleme alınmış çalışmaları gözden kaçırmış olmalarıdır. Bu durum zaman zaman yetersiz ya da yanlış bilgilerin okuyucuya

¹³ “Meğavirî” kelimesi Arapça'da “mağaraya mensup” anlamına gelmektedir. Bu kelimenin başka kaynaklar tarafından yanlış okunuşu ve anlamıyla ilgili olarak bk. Nür, Rıza, agm. s. 93.

¹⁴ Bu konu, Evliyâ Çelebi'nin verdiği bilgiler hariç tutulacak olursa, ilk olarak Rıza Nur (“Kaygusuz Abdal, Gaybî Bey, Kahire Bektaşî Tekyesinde Bir Manüskırı”, *Türk Bilig Revüsü*, II/5, İskenderiye 1935, s. 77-98); Fuad Köprülü (“Mısır'da Bektâşîlik”, *Türkiyat Mecmuası*, c. VI, 1939, s. 13-40) ve Selami Münir Yurdatap (“Son Bektaşî Tekkesi'nin Şeyhi ve Müridleri Arasında”, *Tarih Dünyası*, c. II, sy. 12 (1 Ekim 1950), s. 499-502) tarafından kaleme alınan müstakil makalelerde işlenmiştir. Daha sonra Bedri Noyan'ın bazı çalışmalarında meseleye dolaylı olarak değinilmiş ve başka müelliflerce neşredilen çeşitli eserlerde kısmen ele alınmıştır. Bununla birlikte meseleyi bütün boyutlarıyla değerlendiren müstakil bir çalışmadan söz etmek mümkün değildir. 1970'li yıllarda Kahire'de bulunduğu dönemde, kendi ifadesine göre tesadüfen bulduğu, Ahmed Sırrı Baba tarafından hazırlanan defterlerden hareketle bazı makaleler yayımlayan Frederick de Jong da konuyu Batı'da gündemine alan en önemli araştırmacı olarak zikredilebilir. Amerika'daki Bektaşî tekkesi ve Receb Baba merkezli bir çalışma yapan Frances Trix ise konuyu dolaylı olarak çalışmıştır: *The Sufi Journey of Baba Rexheb*, Philadelphia 2009.

¹⁵ Bu durumun birkaç istisnası şu çalışmalardır: Ahmed Sırrı, *er-Risâletü'l-Ahmediyye fî tarihî't-tarîkati'l-Bektâşîyye*, Kahire 1959. Bu eser ilk defa 1934 senesinde yarısı Osmanlıca, diğer yarısı ise Arapça olarak neşredilmiş, 1939'da kısmen geliştirilerek tekrar yayımlanmış olan çalışmanın son halidir. 1959 baskısının tamamı Arapça'dır. Ahmed Sırrı Baba Mısırlı olmamasına rağmen, bu topraklarda ve Arapça olarak kaleme alındığı için söz konusu eser burada zikredilmiştir. Bir diğer çalışma için bk. Ahmed Saïd Süleyman, “Abdullah el-Meğavirî ve risâletuhû Defteru'l-uşşâk”, *Mecellü'l-Külliyeti'l-âdâb*, XXIV-I (Mayıs 1966), s. 31-82.

aktarılması sonucunu doğurmuştur.¹⁶ Bir başka sebep çeşitli önyargılar ya da künhüne vâkıf olunamayan husûmetlere dayanan olumsuz yaklaşımların yol açtığı ilgisizliktir. Bunun en müşahhas örneği, özellikle Bedri Noyan'ın eserlerinde gözlemlenen, Mısır'daki son Bektâşi şeyhi Ahmed Sırrı Baba'ya yönelik tavidir. Zira Noyan, her ne hikmetse, Sırrı Baba ile ilgili herhangi bir şey söylemesi gerektiğinde saldırgan ve aşağılayıcı bir tavır takınmakta, onun hakkında verdiği malumatı da, kendisinde bulunduğunu beyan ettiği mektuplara ya da şifahî rivayetlere dayandırmaktadır.¹⁷

Yukarıda özetlenerek aktarılmaya çalışılan nedenlerden dolayı Bektâşiliğin Mısır topraklarındaki yaklaşık altı yüz yıllık serüveni ve bunun da özellikle son yüz elli senesi hakkında maalesef tatmin edici malûmattan yoksunuz. Bu itibarla Ahmed Sırrı Baba'yı ilk gençlik yıllarında tanımış ve kendi ifadesine göre tesirinde kalmış olan İsmet Dâvistâşi'nin anılarında aktardığı ve büyük çoğunluğu tarafımızdan

¹⁶ Ahmed Sırrı Baba hakkında aktarılanlar burada ifade edilen hususa uygun bir örnek olarak takdim edilebilir. Örneğin Hacı Yılmaz'ın Belkıs Temren'e atfen verdiği şu bilgiler baştan aşağı yanlışlarla doludur: "Tepedelenli Ali Paşa zamanında Arnavutluk'ta on beş yaşındaki gençlerin yetiştirildiği Derviş Koleji'nden Selim Rûhî Baba, Tahir Baba ve Amerika'daki Bektâşi Tarikatı'nın son temsilcilerinden Receb Baba'yla birlikte mezun olmuştur. Daha sonra Kahire'deki Bektâşi Dergâhı'na giderek, orada görev yapmış ve Türkiye'ye dönüşünde Kral Faruk'la arasındaki ilişkileri nedeniyle, taşkın ve asabî hareketleri yüzünden Dedeabalığa aday gösterildiği halde seçilemedi. Şeker hastalığına yakalandı. Mısır'da iken kangren oldu ve tedavi için Receb Baba'yla Amerika'ya gitti. Orada bacakları kesildi ve yetmiş beş yaşında İstanbul'da vefat etti...", bk. "Ahmed Sırrı Dedeababa'nın Bektâşi Tarikatı", *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, yıl: 1999, sy. 10, s. 27. Burada dile getirilenlerin tamamına yakını yanlış olmakla birlikte bunlardan yalnızca birkaçına değinmek gerekirse; birincisi Ahmed Sırrı Baba Tepedelenli Ali Paşa'nın (1744-1822) vefatından çok sonra dünyaya gelmiştir, dolayısıyla onun zamanında eğitim alması mümkün değildir. İkincisi Ahmed Sırrı Baba Amerika'ya tedavi için gitmiş değildir, Kahire'de tedavi görmüş ve bacakları değil, yalnızca bir ayağı kesilmiştir. Üçüncüsü, kendisi İstanbul'da değil Kahire'de vefat etmiş ve orada hayattayken yaptırmış olduğu türbeye defnedilmiştir. Dördüncüsü, Ahmed Sırrı Baba 75 yaşında değil 68 yaşında vefat etmiştir.

¹⁷ Bk. Noyan, Bedri, age, VI, 16, 66. Noyan'ın üslûbuna bir örnek: "Ahmed Sırrı geri düşünceli bir Bektâşi imiş, şapka giymemek, kıyafetini değiştirmemek için (softa Mehmet Âkif gibi) Mısır'a gittiğini, Hayreddin Arslan Baba Erenler (Hüseyin Peker Bey'in mürşidi) söylemiştir", bk. age, V, 233. Noyan'ın "geri düşünceli" ifadesi, Sırrı Baba'nın genel manada İslamî esaslara riâyetkâr bir Bektâşi şeyhi olması sebebiyle dile getirilmiş gibi gözükmektedir.

yapılan araştırma ve mülakatlarla da desteklenen bilgiler son derece önemi haizdir. Bu kapsamda dile getirilmesi gereken bir diğer husus, Mısır'da ve diğer Arap topraklarında artık tamamıyla unutulma noktasına gelen Bektâşîliğin, bir zamanlar buralarda var olduğu ve Mısır sosyal hayatının faal aktörlerinden biri durumunda bulunduğu, çağdaş Mısır'ın tanınan figürlerinden biri tarafından yeniden hatırlatılıyor olmasıdır. Diğer taraftan onun aktardığı bu bilgiler, Ahmed Sırrı Baba hakkında farklı kaynaklar tarafından nakledilen pek çok bilginin yanlışlığını ortaya koyarken, kendisiyle alakalı olarak aktarılagelen ve fakat elde yeterince belge olmadığından dolayı doğrulanamayan birtakım malumâtın belgelenmesini temin etmektedir. Söz konusu bilgilerin ayrıntılarına gelince:

İlk olarak Ahmed Sırrı Baba'nın vefat tarihi ile ilgili ihtilaflı görüşler üzerinde durulacak olursa, birbirinden farklı dönemlerde ve değişik müellifler tarafından kaleme alınan çalışmalarda şu tarihlerin telaffuz edildiği görülür: Bedri Noyan bir yerde 1964 yılını zikrederken,¹⁸ bir başka yerde doğru tarih olan 6 Ocak 1963'ü kaydetmektedir.¹⁹ Şevki Koca²⁰ ve Müfit Yüksel²¹ ise kaynak belirtmeksizin 1965 tarihi vermektedirler. Ahmed Sırrı Baba'nın Amerika'ya gönderdiği müridlerinden olan Receb Baba, Bektâşîlik tarihi ve kültürü hakkında Arnavutça kaleme aldığı çalışmasında mürşidinin vefat tarihini Ocak/1961 şeklinde beyan etmektedir.²² Oysa İsmet Dâvistâşi Ahmed Sırrı Baba'nın, kendisinin üniversite imtihanlarına girdiği tarih olan 1962 yazının akabinde vefat ettiğini

¹⁸ Noyan, age, s. 16; ayrıca V, 5. Bedri Noyan burada Ahmed Sırrı Baba'nın meflûç bir halde bir muhibbe bacının evinde kaldığını ve orada vefat ettiğini söylemektedir ki, Sırrı Baba'nın kardeşinin torunları ve kendisini tanımış olan başka şahıslarla yaptığımız görüşmelerde onun evinde değil hastanede vefat ettiğini öğrendik. Kaldı ki Sırrı Baba Kahire'de kimsesiz değildi.

¹⁹ Noyan, age, V, 233.

²⁰ Koca, Şevki, *es-Seyyid Halife Koca Turgut Baba Dîvânı*, İstanbul 1999, s. 355.

²¹ Yüksel, Müfit, *Bektâşîlik ve Mehmed Ali Hilmî Dedebaba*, İstanbul 2002, s. 123. Müfit Yüksel yukarıda Noyan'ın aktardığı bilginin yanlışlığını teyid ederek Sırrı Baba'nın Kahire'deki İtalyan Hastanesi'nde vefat ettiğini söylemektedir. Bununla birlikte Yüksel bir başka yanlış bilgi aktarmakta ve Polonyalı araştırmacı Mr. Stanislav Gulinski'ye atfen Ahmed Sırrı Baba'nın torununun Kahire'de ayakkabı satıcılığı yaptığını söylemektedir. Oysa Ahmed Sırrı Baba evli değildi. Söz konusu olan kişi Baba'nın kardeşinin torunudur ve ayakkabı satıcısı değil Kahire'nin değişik semtlerinde konfeksiyon mağazaları olan bir iş adamıdır.

²² Rexhebi Ferdi Baba, *Misticizma Islame dhe Bektashizma*, Tiran 1996, s. 225-227.

söylemektedir.²³ Bu bilgi, Ahmed Sırrı Baba'nın kardeşinin torunu olan Amr Bıkdâş'ın verdiği 1963 yılı Ocak ayı şeklindeki tarihle de örtüşmektedir.²⁴

İkinci husus Ahmed Sırrı Baba'nın vefat ve defin yeri ile alakalıdır. Kaynağı net olarak belirtilmeksizin verilen bir bilgide Sırrı Baba'nın şeker hastalığına yakalandıktan sonra tedavi için Amerika'ya gittiği, ardından İstanbul'a döndüğü ve vefatını müteakiben bu şehirde defnedildiği belirtilmektedir.²⁵ Halbuki İsmet Dâvistâşi onun, kendisiyle son görüşmelerinden kısa bir süre sonra şeker komasına girdiğini ve ardından da Kahire'de vefat ettiğini açıkça ifade etmektedir. Yakınlarının bu doğrultudaki beyanları yanında Ahmed Sırrı Baba'yı hastanede bulunduğu dönemde ziyaret edip kendisiyle görüşen ünlü Alman müsteşrik Von Ernst Bannerth (1895-1976) de Dâvistâşi'nin ifadesini teyid etmektedir.²⁶ Ayrıca Ahmed Sırrı Baba'nın daha önce kendi sağlığında yaptırmış olduğu ve tekkenin tahliyesi sırasında yetkililerden alınan özel izinle vefatında defnedilmesine müsaade edilen tekke haziresindeki türbesine defnedildiği kesindir. Zira defin sırasında orada bulunan yakınlarının verdiği bilgi ile Dâvistâşi'nin beyanı bu doğrultudadır.²⁷

Bektâşiler'in genelde "namazsız-niyâzsız" insanlar olduğu şeklindeki yaygın ama yanlış kanaatin aksine, Dâvistâşi'nin anılarında zikredilenlere göre Ahmed Sırrı Baba'nın tekkesi kılınan namazların ve edilen duâların sadâlarının eksik olmadığı bir mekandı.²⁸ Bu bağlamda, Mukattam'daki Bektâşi dergâhında görev yapan babaların ve burada yaşayan dervişlerin dinî hassasiyetlerinin

²³ Dâvistâşi, age, s. 46.

²⁴ Kendisiyle Kahire'deki mağazasında yaptığımız birkaç görüşmede Sırrı Baba'nın, kendisinin doğumunun hemen öncesinde vefat ettiğini ailesinin söylediklerini ifade etmiştir ki yukarıda verilen tarihle Bıkdâş'ın doğum tarihi birbirine oldukça yakındır.

²⁵ Yılmaz, Hacı, "Ahmed Sırrı Dede Baba'nın Bektâşi Tarikatı", *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, yıl: 1999, sy. 10, s. 27.

²⁶ Bk. Bannerth, Von Ernst, *Islamische Wallfahrtsstätten Kairos*, Kahire 1975, s. 65. Bannerth ayrıca burada Ahmed Sırrı Baba'ya ithafen müntesiplerinden İhsan Adli'nin (Serter) (ö. 1956) kaleme aldığı ve kendisinin Almanca'ya çevirdiği bir şiiri nakletmektedir. Kahire'de bulunan Dominiken Manastırı'na bağlı bir rahip ve aynı zamanda bu manastır bünyesindeki Enstitü'de araştırmacı olarak görev yapan Bannerth, Ahmed Sırrı Baba ile sağlığında da görüşüyor olmalıdır. Zira hem bilimsel çalışma alanı olması hasebiyle hem de özel ilgilerinden dolayı Bannerth'in, döneminde hayatta olan meşhur şeyhlerle sıklıkla görüştüğü kendisini tanıyan manastır mensuplarınca ifade edilmiştir.

²⁷ Ayrıca bk. Dâvistâşi, age, s. 45.

²⁸ Bk. Dâvistâşi, age, s. 61.

hangi düzeyde olduğunu, Ahmed Sırrı Baba'dan önceki postnişin olan Mehmed Lütfi Baba (ö. 1941) zamanında buraya sığınmak zorunda kalan Neyzen Tevfik'in (ö. 1953) naklettiği bir hatırası net bir biçimde ortaya koymaktadır.²⁹ Ayrıca, Kahire'de kendisiyle görüşme imkanı bulduğumuz Sırrı Baba'nın yeğeni olan bayan da (Amr Bıkdâş'ın annesi), amcasının tekkedeki âyinlerde ve sâir zamanlarda asla alkollü içki kullanmadığını, bunun yerine tekkede klasik Türk kahvesi ikram edildiğini belirtmiş, son zamanlarda Amerika'daki tekke müntesiplerinin bu uygulamadan vazgeçtiklerini duyduğunu ve bundan dolayı da çok üzüldüğünü ifade etmiştir.³⁰

Bir başka mesele, Mukattam'daki Bektâşî Tekkesi'nin genel görünümü, burada mevcut olan ve Ahmed Sırrı Baba'nın vefatından sonra nerede oldukları tespit edilemeyen antikalara ve diğer değerli eşyaya dairdir. Bu noktada İsmet Dâvistâşî'nin söyledikleri dikkate şâyândır. Zira 1950'li yılların ilk yarısında Mukattam'daki dergâhı ziyaret eden bazı batılı seyyahların yaptıkları tasvirlerle³¹ İsmet

²⁹ Bk. Yücebaş, Hilmi, *Neyzen Tevfik*, İstanbul ts., s. 120-121.

³⁰ Receb Baba'nın şeyhi Ahmed Sırrı Baba gibi Amerika'daki müntesiplerine içkiyi yasakladığı bilinmektedir, bk. Clayer, Nathalie, "Amerika Birleşik Devletleri'nde Yayınlanan Arnavut Bektâşîlik Dergisi (1954-1955): Bektâşîliğin Yolu" (trc. Ali Aktaş, Didem Çankaya), *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş Velî Araştırma Dergisi*, sy. 32 (2004), s. 245.

³¹ Leroy, Jules, *Monks and Monasteries of the Near East* (İng. trc. Peter Collin), New Jersey 2004, s. 56-69. Fransız Benedikten rahibi Jules Leroy'un 1950'li yılların ilk yarısında Ortadoğu'ya gerçekleştirdiği seyahat notlarını içeren bu eser ilk olarak 1958 senesinde, Ahmed Sırrı Baba henüz hayatta iken Fransızca olarak neşredilmiştir. Yazarın "A Visit to the Tekke of Bektashis in Cairo" başlığı altında söyledikleri şöylece özetlenebilir: Tekke, çorak Mukattam dağının eteklerinde hurma ağaçları, üzüm asmaları, çiçekler, çardaklar, vb. ile çok güzel gözükmektedir. İçerideki döşemeler, bunların seçimindeki zevk, burada yetiştirilen bitki ve hayvanlara gösterilen özeni hemen fark edersiniz. Burada yalnızca bir düzine derviş yaşamakta, mağarada yatan Abdullah el-Meğaviri'ye hizmet etmekte ve günü geldiğinde kendileri de oraya gömülmek istemektedirler. Buradaki dervişler müşfik Ahmed Sırrı Baba'nın denetiminde yaşamaktadırlar. Burada her türden tavuk, hindi, evcilleştirilmiş ceylan ve diğer hayvanlara bakarak ve çeşitli sebzeler yetiştirerek günlerini geçirmektedirler. Dervişler kendi geleneksel giysileri içinde dolaşmaktadırlar. Birkaç sene önce dünya Bektâşîleri'nin lideri seçilen Ahmed Sırrı Baba yaşına rağmen dinç biridir. O da, tıpkı diğerleri gibi geleneksel Bektâşî kisvesinin üstüne mavi-beyaz çizgili bir kaftan giymektedir. Normalde boyunda taşınan "teslim taşı"ni beline bağlamıştır. Başındaki başlık da beyazdır. Bunun üzerinde, kendisinin Baba olduğunu işaret eden yeşil bir sarık vardır. Baba, kendisiyle çok rahat şekilde konuşabileceğiniz birisidir. Ögle uykusu haricindeki zamanlarında etrafta dolaşır, bahçeyle ilgilenir. Kendisi özellikle Bektâşîlik tarihi üzerine konuşmayı çok sever..."

Dâvistâşî'nin bura ile ilgili verdiği bilgiler örtüşmektedir. Nitekim bunların bir kısmını Ahmed Sırrı Baba'ya ait tekkede çekilmiş bazı fotoğraflarla da teyid imkanı vardır. Öte yandan, Ahmed Sırrı Baba'nın yakınları ile yapılan görüşmelerde, söz konusu değerli eşyaya tekke tahliye edilirken yetkililerce, "kayıt altına alınıp çeşitli müzelerde sergileneceği" gerekçesiyle el konulduğu, bununla birlikte bunlardan bir kısmının daha sonra Kahire'nin önde gelen zevâtinin evlerini süslediğinin tespit edildiği söylenmiştir. Nitekim buradakine benzer bir yorum İsmet Dâvistâşî tarafından da yapılmaktadır.³²

Genelde Bektâşîlik hakkında fazlaca malumâtı olmayan Mısır halkının çeşitli hastalıklarına manevî şifa bulmak amacıyla Mukattam Dağı Bektâşî Tekkesi'ne sıklıkla gittiklerini hem halen hayatta olan yaşlı Mısırlılar ve hem de o dönemde burayla ilgili çalışma yapanlar söylemektedirler.³³ Nitekim İsmet Dâvistâşî de anılarında bu hususa bilhassa temas etmekte ve yâdında kalanları teferruatıyla aktarmaya çalışmaktadır.³⁴

İsmet Dâvistâşî'nin çocukluk ve ilk gençlik yıllarında ailesi vesilesiyle tanıdığı Ahmed Sırrı Baba hakkında verdiği bilgiler

³² Bk. Dâvistâşî, age, s. 49. Burada şu hususu özellikle zikretmekte fayda vardır. Ahmed Sırrı Baba'nın akrabaları ile İsmet Dâvistâşî ilk defa tarafımızdan tanıştırılmış olup, daha önce birbirlerinin varlığından haberdar değillerdi. Dolayısıyla bir tarafın Kahire'de diğersinin ise İskenderiye'de yaşadığı dikkate alındığında söz konusu eşyalarla ilgili dile getirdikleri bu ortak yorumun bir hakikatin ifadesi olduğu ortaya çıkmaktadır. Diğer taraftan Ahmed Sırrı Baba'nın Maadi'de bulunan yeni ikametgâhındaki yakın komşularından Dr. Wahid Raafat'ın oğlu ve çağdaş Mısır'ın önde gelen araştırmacı-gazetecilerinden olan Samir Raafat o yıllarda henüz küçük bir çocuk olmasına rağmen yapmış olduğu gözlemlerini aktardığı bir yazısında şöyle demektedir: "Sırrı Baba Maadi'de Prens Amr İbrahim'in villasının garajı olarak kullandığı mekana gelip yerleştiğinde beraberinde birkaç müridi, küçük bir keçi sürüsü ve bazı nadir süs bitkileri vardı", bk. <http://www.egy.com/maadi/97-03-15.php>. Raafat'ın bu beyanı ise Tekke'ye ait değerli eşyâya Maadi'ye taşınmadan evvel el konulduğu fikrini akla getirmektedir.

³³ Kahire'nin merkezindeki Şerif Paşa Caddesi üzerinde bulunan Dâru Hıra isimli kitapçı dükkanının sahibi olan 1927 doğumlu Selahaddin Ahmed Ali isimli şahısla 02/07/2010 tarihinde yaptığımız görüşme sırasında, Bektâşîlik hakkında bilgisi olmadığını ama çocukluğunda diğer pek çok Mısırlı gibi belli zamanlarda maddî-manevî sıkıntılara şifa bulmak amacıyla ailece Mukattam'daki dergâhı ziyaret ettiklerini söylemiştir. Kendisi bu zamanlar içerisinde Aşûre gününün özellikle gözetildiğini ayrıca zikretmiştir. Dergâhın bu özelliği hakkında ayrıca bk. Nûr, Rıza, agm. s. 93.

³⁴ Dâvistâşî, age, s. 61.

yukarıda detaylarına değinilen birçok hususun aydınlatılmasına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte kendisinin fazlaca ayrıntıya girmeden dile getirdiği: “Tekke, aralarında kralların ve idarecilerin bulunduğu, tursitlerin, müsteşriklerin, sinema yıldızlarının, siyasetçilerin ve Mısır toplumunun önde gelen bazı dünyaca ünlü simalarının buluşma mekanı durumundaydı”,³⁵ şeklinde beyanı dışında, Sırrı Baba'nın özellikle Mısır kraliyet ailesi ve bilhassa Kral Fâruk'la ilişkisinin boyutu ile dönemin bürokratları ve entelektüelleriyle olan yakınlığı hakkında maalesef yetersiz kalmaktadır.³⁶ Bununla birlikte halen hayatta olan ve bazı şifahi bilgilere göre sanat hayatına Münir Nureddin Selçuk'un³⁷ (ö. 1981) telkinleriyle adım atan “Şâdyâ”nın³⁸ (d. 1929) Ahmed Sırrı Baba'ya yakın olduğu ve bazı filmlerinde Mukattam'daki tekkenin set olarak

³⁵ Dâvistâşi, age, s. 49. İsmet Dâvistâşi'nin burada sözünü ettiği krallardan biri doğal olarak Mısır kraliyet ailesinin son temsilcisi Kral Fâruk, diğeri ise Arnavutluk'un devrik kralı Ahmet Zogu'dur. Bektâşi tarikatıyla bağlantıları olan Arnavutluk kralı Ahmed Zogu'nun (1895-1961) tahttan indirilmesinin ardından 1945 senesinde geldiği Mısır'da Ahmed Sırrı Baba'ya ve tekkesine yakınlık gösterdiği bilinmektedir. Bu bağlantı ailenin 1953 senesinde Nasır döneminde Mısır'ı terk etmek zorunda kalana dek devam etmiştir. Zogu ve ailesinin Mukattam Bektâşi Dergâhı ile olan yakınlığının bir başka kanıtı Mısır'daki ikametleri esnasında vefat eden kralın kızkardeşi Ruhiye Zogu'nun buranın haziresine defnedilmiş olmasıdır. Ahmed Zogu hakkında bk. Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi* (trc. Zehra Savan, Hatice Uğur), İstanbul 2006, II, 190-194.

³⁶ Ahmed Sırrı Baba'nın, dönemin ünlü simalarıyla birlikte tekkede çekilmiş fotoğrafları burada ifade edilen durumun somut delillerindedir. Bu fotoğraflardan bazılarında kimliği tespit edilebilenlerden biri Mısırlı ünlü sanatçı Ümmü Gülsüm'ün (ö. 1975) şarkılarının güftekârı ve aynı zamanda dönemin önde gelen şairlerinden olan Ahmed Râmi'dir (ö. 1981). Ahmed Râmi'nin Ahmed Sırrı Baba'ya yakınlığının bir diğer göstergesi ise, Baba'nın sağlığında yaptırmış olduğu türbesindeki mezar taşına nakşedilen şiirin kendisi tarafından kaleme alınmış olmasıdır. Söz konusu şiir metni için bk. Ahmed Sırrı Baba, age, s. 47-48. İki ünlü isim arasındaki bağlantı hakkında ayrıca bk. Norris, Harry Thrilwall, *Islam in the Balkans, Religion and Society Between Europe and the Arab World*, Londra 1993, s. 225-227.

³⁷ Münir Nureddin Selçuk'un bilhassa dönemin ünlü Mısırlı sanatkârları Ümmü Gülsüm ve Muhammed Abdülvehhab ile ortaklaşa düzenledikleri konserlere katılmak üzere gittiği Kahire'de sıkça ziyaret ettiği yerlerden birinin Ahmed Sırrı Baba'nın şeyhliğini yaptığı Mukattam Bektâşi Dergâhı olduğu bilinmektedir. Nitekim kendisinin burada diğer başka şahıslar ve Ahmed Sırrı Baba ile birlikte çekilmiş fotoğrafları mevcuttur.

³⁸ Mısır'da daha ziyade Şâdyâ (Şâdiye'nin Mısır lehçesindeki telaffuz biçimi) adıyla tanınan sanatçının asıl ismi Fâtıma Ahmed Kemal Şâkir'dir. 8 Şubat 1929'da Kahire'de doğdu. Baba tarafı Mısırlı, anne tarafı ise Türk'tür. 1950'lerden 1970'li yıllara kadar Mısır'da popülaritesi en yüksek olan kadın sinema sanatçısıdır. Kendi döneminde şöhret kazanan pek çok Mısırlı aktör ilk filmlerinde onunla birlikte oynamanın önemli olduğuna inanıyordu. Şâdyâ'nın Ahmed Sırrı Baba'nın mühibbânından ya da müridânından olduğu söylenir. Nitekim onun bir veya iki filminde Ahmed Sırrı Baba'nın şeyhi olduğu tekkenin set olarak kullanıldığı kaydedilmektedir. 1986 senesinde beklenmedik bir şekilde sinema ve müziği bırakan Şâdyâ tesettüre girerek dindar bir hayat yaşamaya başlamıştır, bk. Mustafa Necib, *A'lâmu Mısır fî'l-karni'l-işrin*, Kahire 1996, s. 255.

kullanıldığı doğrultusunda Dâvistâşî'nin verdiği bilgi önemlidir.³⁹ İsmet Dâvistâşî'nin, Mısır'da o yıllarda oldukça meşhur olan iki kardeş ressamın, Edhem Vanlı (1908-1959) ile Seyf Vanlı'nın (1906-1979) Ahmed Sırrı Baba'nın tekkesine ait bazı unsurlarla dervişlerin tablolarını yapmış olduklarına dair söyledikleri ise şeyhin sosyal ilişkilerinin bir başka renkli yönüne ışık tutmaktadır.⁴⁰

Bektâşîlik

Sanat Fâni Tekkelerden Akıp Giden Hayata Doğru Kaçıyor

Giriş

“1962 senesinin yazında, Güzel Sanatlar Fakültesi'nin kabul imtahına girmek için ailemle birlikte Kahire'ye gittim. Güzel Sanatlar Lisesi'nin Süsleme ve Dekorasyon Bölümü'nü başarıyla tamamlamış olmam bana üniversite eğitimi kapısını açmıştı. Hedefimde İskenderiye'deki Güzel Sanatlar Fakültesi vardı. Burası beş sene önce açılmıştı ve bu yıl ilk mezunlarını verecekti. Her ne kadar çoğu emekliye ayrılmış olsa da, bunların bir kısmı şu anda oranın idaresini yürütmekte veya bir şekilde öğretim faaliyetlerini sürdürmektedirler.

Babamla birlikte Maadi'ye gittik. İstikametimiz Bektâşî Tekkesi ve resmî ünvanı Ahmed Sırrı Dede-Baba Efendi olan bu tekkenin şeyhi idi. Her Kahire'ye gelişimizde adetimiz olduğu üzere, onun misafiri olup tekkede kalacaktık. 1952 yılında gerçekleştirilen devrimin akabinde Mukattam Dağı'ndaki tekke arazisi askerî alan haline dönüştürüldükten sonra, Ahmed Sırrı Baba Maadi'de Emir Amr İbrahim'e ait olan ahırların bulunduğu yere taşınmadan önce de bu şekilde hareket ederdik. Sırrı Baba Mukattam'da medfun olanların kemiklerini Besâtin Kabristanı'na naklettikten sonra Şeyh Meğavirî mağarası erzak ambarı olmuştu. Bununla birlikte devrim hükümeti, kendisinin Bektâşî Tekkesi'nin bahçesinde daha önceleri

³⁹ Dâvistâşî, age, s. 63. Bu bilgi Mısır'da neşredilen birtakım popüler yayın organlarında da yer almaktadır.

⁴⁰ Amerika'daki Bektâşî tekkesinin ilk şeyhi Receb Baba, mürşidi Ahmed Sırrı Baba zamanında Mukattam'daki dergâhın şöhretini şu ifadeleriyle dile getirmektedir: “Söylediğimiz gibi, dünyanın dört tarafından yabancılar ve aynı zamanda da gazeteciler geliyordu, tekke ve Sırrı Baba için de en güzel sözleri yazıyorlardı. Burada yayımlanan “The Detroit News” gazetesinin muhabiri, gazetenin sayfalarını tekke binalarının ve Sırrı Baba'nın fotoğraflarıyla doldurmuştu. Onun “ Monastery for Muslims ” başlıklı makalesi 7 mart 1948'de gazetenin ‘ The Detroit News Pictorial “ bölümünde yayımlanmıştı”, bk. Rexhebi Ferdi Baba, *Misticizma Islame dhe Bektashizma*, s. 225-227.

inşa ettirdiği kabre defnedilmesine müsaade etmişti. Tekkede bulunan değerli eşyalar, Sırrı Baba burasını güzel bir bahçeye çevirdikten sonra Maadi semtinde atlara tahsis edilmiş olan söz konusu ahırlara nakledildi. Bu alanda bahçeler, fiskiyeler, değerli duvar halıları, antika silahlar ve daha pek çok paha biçilmez sanat eserleri mevcuttu. Sanki Meğavirî Tekkesi'nin ruhu geri dönmüş ve yeni mekanına yerleşmiş gibiydi.

O vakitte, Sırrı Baba bana Maadi'deki yeni tekkeye derviş olmamı teklif etti. Sırrı Baba'nın amacı, vefatı sonrasında bu tekkedeki dervişlerin başına şeyh olarak geçmemi temin etmekte. Zira o sıralar kendisi şeker hastalığının pençesine düşmüştü. Öyle ki, hastalık neticesinde önce ayak parmakları, ardından bütün ayağı kesildi ve akabinde 1963 senesinde vefat etti. Arzu ettiği gibi Mukattam Dağı'ndaki kabrine defnedildi. Doğal olarak, Sırrı Baba'nın dervişlere şeyh olmam doğrultusundaki teklifini reddettim. Aslında son derviş şeyh Receb ya da şeyh Lütfi'nin Amerika'ya gidip orada bir tekke açmasından sonra burada hiçbir derviş kalmamıştı. Sırrı Baba'nın arzusu kendi vefatından sonra tekkenin varlığını devam ettirmesiydi. Bense, hakiki tekkem olan Güzel Sanatlar Fakültesi'ne girme arzuma sıkı sıkıya bağlıydım.

Bundan sonraki satırlar, Binbir Gece Masalları'ndakine benzeyen bir düşün güzel hikayesinin ayrıntılarını içermektedir.

Hatıra Fotoğrafi

Sırrı Baba benim, babamın ve orada bulunan misafirlere bazılarının derviş kıyafeti giyip, daima yanımda bulundurduğum fotoğraf makinesiyle resim çekilmemiz hususunda ısrar etti. Biz de Bektâşi dervişlerinin giydiğine benzeyen kıyafetler giydik. Bendeniz hatıra fotoğrafları çektim ki bunlar muhtemelen Maadi Tekkesi'nin ve Sırrı Baba'nın son pozları idi. Zira Sırrı Baba bu olayın ardından şeker komasına girdi ve hastanede vefat etti. Bu dönemde bizler ziyaretine gittik. Bu kendisini son defa görüşüm oldu.

Derviş kıyafeti, beline geniş bir kemer bağlanan uzun bir elbiseden ibaretti. Geçmişte bu kemere silah ve Bektâşi âsası yerleştiriliyor olmalıydı. Bu cilbâbın ve belime dolanmış kumaş kemerin üzerine, yaz olduğu için, pamuktan imal edilen (kış için, yünden imal edilmiş olan kullanılırdı) ince bir hırka giydim. Sonra başıma bir başlık ya da bir başka deyişle Bektâşi tâcı taktım. Bu, Şii mezhebindeki on iki imamın sayısına uygun olarak 12 dilimden müteşekkildi. Bundan sonra boynuma, talk taşına (sabun taşı) benzeyen parlak bir taştan yapılmış on iki köşeli yıldız benzer bir kolye taktım. Bu ayrıntılar fotoğraflarda çok daha belirgin olmalıdır. Fotoğraflarda görülen elbiselerin hepsi beyazdan griye doğru açık

renktedir. Zira renkli fotoğraflar henüz yoktu ve ben de renklerini tam olarak bilmiyorum. Sırrı Baba'nın, Meğavirî Tekkesi'nde elbiseleriyle çekilmiş fotoğraflarını araştırıp bulmam gerekir.

Âhir Saat Dergisi'nin, tekkedeki gündelik hayat esnasında yeşillikler içerisinde dolaşırken ya da misafirleriyle beraberken onun renkli resimlerini yayımladığını hatırlıyorum. O dönemde kendisi meşhur biriydi. Tekke ise, aralarında kralların ve idarecilerin bulunduğu tursitlerin, müsteşriklerin, sinema yıldızlarının, siyasetçilerin ve Mısır toplumunun önde gelen bazı dünyaca ünlü sîmaların buluşma mekanı durumundaydı.

1962 senesinin o dönemlerinde on dokuz yaşında ve hayat doluydum. Dinî duygularım henüz olgunlaşmamıştı. Babamla birlikte Ebu'l-Abbas Mescidi'nde kıldığım Cuma namazları haricinde namaz da kılmıyordum. Bilhassa efsanevî Meğavirî Tekkesi'ndeki hayatları gözlerimi kamaştırırsa da derviş olmak aklımdan bile geçmemişti. Bu olaydan yaklaşık üç sene önce eşyalarımı izcilik çantama doldurup, yürüyerek (Kahire'ye gitmek üzere) yola koyulmuştum. Zira ailemi, şehrimi ve bütün dünyayı terk edip Ceyûşî Dağı'ndaki Bektâşî Tekkesi'nde uzlete çekilmeye karar vermiştim. Trene binecek param olmadığı için, başkalarının meraklı bakışlarından beni koruyacak olan izci kıyafetlerimle yola düşecektim. Ailemin problemlerinden ve annemle mütemediyen yaptığımız tartışmalardan uzaklaşıp, dervişlerle yaşamak amacıyla Mukattam Dağı'ndaki tekkeye gitmek üzere Kahire'ye kadar yürüyecektim. Evde resim yapıyordum ve bundan dolayı da mobilyalar kirleniyordu. Annemin ise bu tür şeylere tahammülü yoktu.

Hatırladığım kadarıyla, birkaç kilometre yürüdüktan sonra, Demenhur şehrinin girişine kadar beni götürebilecek bir araç yanımda durdu. Şehre gece girecektim. Birden beni bir korku kapladı ve ani dervişlik planımı, vakti henüz gelmeyen bir başka bahara bırakarak, yanımda kalan az bir miktardaki parayla İskenderiye'ye dönmek üzere bilet aldım.

Fotoğrafları çektikten sonra derviş kıyafetlerini çıkarıp Kahire'nin Dâru's-selam semtinde bulunan Güzel Sanatlar Fakültesi'ne girmek için kabul imtihanına gittim. Sonra *Rûz el-Yûsuf Dergisi*'ni ziyaret ettim. Ben aynı zamanda *Sabahu'l-hayr Dergisi* ressam kulübünün üyelerinden idim. Basit karikatürler ve başka resimler çiziyordum. Bunlar haftada bir "İsmet" imzasıyla yayınlanıyordu. *Renkli Dergi*'nin arka kapağı da bunlardandır. Hattının gücüne ve belâgatına hayran olduğum sanatçı el-Leysî ile karşılaştım. Onunla oturup tavsiyelerini dinledim. Bunları, her gün ve çevremde gözümün gördüğü ne varsa resmetmek şeklinde özetlemem mümkündür. Kendisine Sırrı Baba ve Meğavirî

Tekkesi'nden söz ettim. Bu adamın ölüm döşeginde olduğunu ve yetkililerin dikkatlerini tekkede bulunan değerli antikalara ve hazinelere çekmek gerektiğini ve bunların bir müzeye kazandırılabilceğini ifade ettim. Bendeniz kime başvuracağımı bilmiyordum. Sanatkâr Leysi'nin de söylediklerimle ilgilendiğini sanmıyorum. Zira bizler İskenderiye'ye döndükten birkaç ay sonra Sırrı Baba'nın vefat haberini aldık. Sonra da tekkede ne var ne yoksa hepsi ortadan kayboldu. En sonunda bu eşyalar, sanki hiç var olmamışlar gibi büsbütün yok olup gittiler. Böylece Allah, Mısır'daki hayatına H. XIII. asırda başlamış olan bu Bektâşî tarikatı üzerine perdeyi indirdi. Bununla birlikte bu tarikat Türkiye, diğer bazı dünya ülkeleri ve Amerika'da varlığını sürdürmeye devam etmektedir. Şeyh Receb'in tekkesi de halen faaldir. Bununla birlikte, bugüne kalanlar bazı hatıra fotoğrafları ile bu satırları kaleme alırken güçlükle hatırlamaya çalıştığım darmadağın hatıralardır.

Aşûre

61/680 yılının Muharrem ayının onuncu günü Aşûre günüdür. O günde, meşhur katliam gerçekleştirilmiş ve orada Rasûlüllah'ın (sav) torunu Hüseyin b. Ali, Yezid b. Muaviye'nin hilafetinde Emevîler'in askerleri eliyle katledilmişti. Şiiler, bölgeden bölgeye değişiklik arz eden çeşitli törenlerle o günü yâd ederler. Meğavirî Tekkesi'ndeki tören daha ziyade bir şenliği andırır ve burada aşûre ikram edilirdi. Bu, buğday ya da mısır ile şekerin karışımından (belile) oluşan, üzerine de tarçın veya başka şeyler serpilmiş ve kocaman bakır kazanlarda hazırlanan bir yiyecekti. Bu kaplar tıpkı kurban etlerinin pişirildiği büyük kazanlara benziyordu. Bütün dervişler ve orada bulunan misafirler yemeğin hazırlanmasına yardım ederlerdi. Kadınları buğday ayıklarlarlarken, erkekleri de et doğrarlar ya da başka işlerle meşgul olurlarken görürdüm. Namaz vakitlerinde, özellikle de akşam namazı vaktinde, Kur'ân tilâveti ya da zikir ve tesbihten oluşan dinî tören gerçekleştirilirdi. Çocukken bütün bu olup bitenleri izlerdim. Zira çocukların bu uygulamalara katılmalarına izin verilmezdi. Bizler, büyük bölümü her iki yanında sıralanmış dervişler, idareciler ve krallara ait mezarların bulunduğu mağaranın içi hariç, geniş tekke arazisinin dört bir tarafında, ya da Kahire halkı ve bilhassa çocuğu olmasını isteyen kadınların teberrüken ziyaret ettikleri Şeyh Meğavirî'nin kabrinin bulunduğu mağaranın ucunda oyunlar oynardık. Kadınları, kendilerini kabrin önünde yerden yere atarlarken ve mağaranın ağzına kadar yuvarlanırlarken görürdüm. Çocuk sahibi olana değin bu uygulamayı tekrarlarlardı. Belki de bunda bir hikmet vardı, zira yuvarlanma neticesinde rahim ters dönüp normal halini alıyor ve bunun sonucunda da kadınlar hamile kalıyor olabilirlerdi. Ya da,

şeyhler, dervişler ve inzivaya çekilenler kadınları oraya celbedebilmek için başka şeylere başvuruyorlardı. Bu bereketin sırrını en iyi Allah bilir. Benim asıl söylemek istediğim, biz çocuklar, girmemizin sakıncalı olduğu bölümler dışında, tekkenin dört bir yanında dolaşırdık. Doğrusu buradaki en güzel yer Kahire şehrinin bütün bir panoramasını gören geniş bahçeydi. Özellikle de, Kale semti, Sultan Hasan ve Rifâî camileri, Muhammed Ali Paşa Caddesi, Ezher ve Seyyide Zeyneb semtleri. O dönemlerde bütün bu güzellikleri idrâk edemez, doyasıya oyunlar oynardım. Küçük hafızam bu hikayelerden ve ayrıntılardan pek çoğunu biriktiriyordu.

Bu şekilde, aşûre günü tekkede büyük bir tören günü olurdu. Biz özellikle onun için günler öncesinden babamın arabasıyla, yanımızda annem ve bakımımı üstlenmiş olan büyükannem Hatice Şübrâ Hanım olduğu halde oraya giderdik. Büyükannem Bektâşî tarikatına bağlı idi. Kendisi, muhtemelen Mısır'a gelmeden evvel bu tarikata intisap etmişti. Yeri gelince bu konudan söz edeceğim. Babamın Bektâşî tarikatına mensup olup olmadığını bilmiyorum. Bununla birlikte daha sonra kendisine sorduğumda, zaman zaman Sırrı Baba'ya yardım ettiğini fakat tarikata mensup olmadığını söylemişti. Büyükannem Hatice Şübrâ Hanım ise bizimle Sırrı baba ve Bektâşî Tekkesi arasında sağlam bir bağ durumunda idi. Babam, annem ve bazan amcam Kemal de dahil olmak üzere onunla birlikte aşûre törenlerine giderdik. Bu durum Bektâşî tarikatının Şîa'ya tabi olduğunu göstermektedir. Gerçekten dindar bir kadın olan büyükannemin evinde bütün âyinlerle törenlerin ve bazı duâların yine Şîa mezhebine uygun gerçekleştirildiğini hatırlıyorum. Birinci dünya savaşında Türkiye'nin yenilmesinin ardından ailesiyle birlikte Girit'i terk edip İskenderiye'ye gelen dedem İbrahim kesinlikle bu tür (Bektâşilik'le ilgili) uygulamalara ehemmiyet vermezdi. Kendisi, daha sonra meşhur Amerikalı artist Anthony Quinn'in canlandığı, "Yunanlı Zorba" karakterine benzerdi. Şiilik ise Mısır'da mevcut, fakat yok olmak üzere olan bir mezhepti. Bununla birlikte, büyümeye ve bu meseleler hakkında bilinçlenmeye başladığım dönemlerde birisi bana: "Sen hangi mezheptensin?" -ki o zamanlarda bu türden sorular çıkça sorulurdu- diye sorduğunda ben: "Rasûlüllah'ın (sav) mezhebindenim" diye cevap verirdim. Yani Sünnî'yim derdim. Fakat maalesef, dinî konulardaki malumâtım şu anda bile mezhepler arasındaki farkları ayırt edebilecek düzeyde değildir. Rasûlüllah'a (sav) olan sevgimden ve yüce, apaçık bir inanç olarak İslam'ın gruplaşma ve hizipleşmeyi kabul etmeyen bir din olduğuna dair samimi inancımdan dolayı "Rasûlüllah'ın mezhebindenim" derdim. Efendimiz Ali, Hasan ve Hüseyin'e olan sevgime rağmen, hakkında anlatılan hikayelerde geçen, Yezid b. Muâviye'nin iktidarı ele geçirme uğruna gerçekleştirdiği öldürme, kan, katliam, tuzak ve hilelerden dolayı Şîa mezhebinden uzak

dururdum. (Ali, Hasan ve Hüseyin'in) resimleri, diğer meşhur sîmalara ait olanlarla birlikte evimizin duvarlarında asılı dururdu. Bunlar mevlidlerde ve çeşitli dini törenler esnasında satılırdı ve ben halen onları muhafaza etmekteyim. Mısırlılar, daha önce ifade ettiğim şekilde, bugün de olduğu gibi, aşûre gününü aşûre yaparak kutlarken, tarikatlar da kortej halinde geçit töreni (celve) yaparlardı. İskenderiye'de bu törenin (celve), çocukluğumda ikamet ettiğimiz, Ebu'l-Abbas el-Mürsî Mescidi'nin bulunduğu yerden başladığını hatırlıyorum. İskenderiye'nin ana meydan caddesine uzanana kadar biz de ona katılırdık. Burası aslında, İskenderiye sahili ile şu an yerinde Kayıtbay Kalesi'nin bulunduğu eski İskenderiye Feneri'nin yer aldığı Fârûs adasını birbirine bağlayan "Şâriu'l-cisr"dir (Köprü Caddesi). Menşiyeye Meydanı'nın bulunduğu alanda yürüyüş tamamlanana kadar yürürdük. Bu yürüyüşe bütün tarikatlar katılırdı. Kırbaçlarla kendilerini dövmeleri, bedenlerine şiş ve kılıç batırmaları ve kendilerini ağır zincirlere vurmaları unutamadığım manzaralardandır. Onların bedenlerine eziyet etmeleri, kendini feda etme, kurtuluş ya da pişmanlığın ifadesi olarak tamamiyle kendi iradeleriyle gerçekleştiriliyordu. Günümüzde gözden kaybolmadan evvel bunların tamamı Şiiliğin Mısır'daki tezâhürlerindedi.

Aşûre törenleri boyunca yaklaşık bir hafta tekkede kalırdık. Küçük bir çocuk olarak bu, benim için oyun, eğlence ve zevk haftası demektir. Bahçedeki küçük ceylanlarla oynaşır, güvercin ve çullukların seslerini dinler ve güzel çiçeklerin zevkini çıkarırdım. O tekke, görkemli ve süslü bir cennetti. Dağ taşlarından yapılmış yuvarlak kabuklara benzeyen paralarını hala saklarım. Tıpkı büyükannemin Bektâşilik'le alakalı bazı özel eşyalarını sakladığım gibi. Bunlar arasında, Ahmed Sırrı Baba'nın 1959 senesinde kaleme aldığı Bektâşilik tarikatının kurallarını ihtiva eden bir risale, fotoğraflar, kağıt parçaları ve o döneme ait başka bazı hatıralar vardır.

Fülfül-i Rumi (Hint Biberi, bac biberi) Bahçesi

Hatırladığım kadarıyla Meğavirî Tekkesi'nin girişi Seyyide Aişe Türbesi yönündeydi. Muhtemelen eski bir komutan olup öldüğünde defnedildiği yere yapılan bir makâm ve mescidden dolayı Şeyh Ceyûşi diye anılan bölgede, Aşvâiyye semtinde Mukattam dağına doğru uzun ve yüksek bir sokaktı burası. Buradan, tekkenin kapısına bizi ulaştıracak olan yüksek mermer merdivenlere kadar yürürdük. Kapının sağında demirden bir pencere vardı. Burası muhtemelen çocuk sahibi olma arzusuyla buraya gelenlerin verdikleri hediyelerin alınması ya da çetin yokuşu tırmanmak zorunda olanlara soğuk su ikram edilmesi maksadıyla yapılmıştı. Orada ayrıca dinlenmek için

mermer bir bank bulunurdu. Bu da oraya tırmananlardan yalnızca bazılarının tekkeden içeri girdiklerine işaret olsa gerektir. İnsanların sıkıntılarını hafifletmek ve dünyevî arzularını gerçekleştirmek için her tekkede en kutsal sayılan bir yer, bir mağara ve çeşitli yollar vardır. Özellikle de, bütün dünyada değilse bile bizatihi Mısır'da her kadının özlemi ve her erkeğin arzusu olan çacuk sahibi olma gibi dünyevî şeylerdir bunlar.

Tekkenin kapısı süslü, kalın tahtadandı. Kapının üst tarafında mermerden oyulmuş bir kitâbe vardı. Kitâbede tekkenin adı ve tarihler yer alıyordu. İçeriye girdiğimiz anda merdiven tırmanmaya başlar, mağaranın kapısına gelinceye kadar her kat arasında bunu sürdürürdük. Mağaranın kapısı dağın içerisinde bulunan yüksekçe bir yola bakardı. Burasını dervişlerin, Baba'nın ve misafirlerin odaları kuşatırdı. Bunlardan bazıları dağ boyunca inşa edilmiş, diğerleri ise mağaranın duvarlarına oyulmuştu. Hatırladığım kadarıyla, benim uyuduğum oda mağaranın duvarlarına oyulmuş ve her tarafı kilimlerle kaplı bir yerdirdi. Mağara ve içerisinde bulunan kabirlerle türbeler aklıma geldikçe ürpermeme rağmen bu oyuğun içerisinde güven ve sıcaklık hissediyordum. Burada sanki, "Nine Şübrâ" diye seslendiğim büyükannemin kucağındaymışçasına uyurdum. Mekân baştan başa, en azından iki yüz seneyi aşan geçmiş yıllar boyunca kurban edilen koyunların postlarıyla döşenmişti. Bu postların çoğu beyazdı ve değerli İran halılarının üzerini örtüyorlardı. Aynı şekilde, çeşitli Kur'an âyetleri, Hasan ve Hüseyin'e ait muhtelif resimler, âyetler, hikmetler başka hatıra fotoğraflarının yanı sıra kılıçlar, zırhlar, mızraklar duvarları kaplıyordu. Küçüktüm ve bütün bu zengin mirası resimleyebilmek için henüz bir fotoğraf makinesine sahip değildim. Elektrik gelmeden önce, dört bir tarafta bulunan büyüklü küçüklü şamdanlarla tekkenin aydınlatıldığını hatırlıyorum.

Bu dünyada beni ilgilendiren yegane şey, içerisinde oyunlar oynadığım ve oradan Kale Meydanı ile göz alabildiğince bütün bir Kahire panoramasını seyrettiğim tekke bahçesiydi. Yine dikkatimi çeken bir başka şey, kaledeki hapishanenin mahkumlarının dağın eteklerinde taş keserlerkenki manzarasıydı. Toza bulanmış mavi elbiseleri içerisinde balyozlarıyla dağın kayalarını kıran ve taş dolu küfeleri omuzlarında taşıyan insanları gördüğüm ve beni hayrete düşüren o manzarayı unutmam mümkün değildir. Etrafları, bazıları atlar üzerinde ellerinde kırbaçlar olan, diğerleri yaya ve silahlı askerler tarafından çevriliydi. Filmlerde gördüğümüz hapishane sahnelerini andıran bir manzaraydı.

Bahçeye çiçekler ve kokulu bitkiler ekilmişti. Burada iki tane ceylan keyifle dolaşırdı. Bir tarafta evcil kuşlar için yuvalar, bir başka yerde güzel bir tãvûs, büyük beyaz bir tavşan, diğer bir köşede

çeşitli sebzelerin ekili olduğu küçük bir bahçe...Bununla birlikte burada meyve ağaçlarının olup olmadığını hatırlamıyorum. Yanımda, Ahmed Sırrı Baba'nın akrabası, belki de kardeşinin oğlu olan benim yaşlarımdaki arkadaşım -ki o, Sırrı Baba ile beraber, Bektâşî kıyafetleri içerisinde çektiğimiz fotoğraflarda da benimle beraberdi ve şu an adını hatırlamıyorum- bulunduğu halde bahçede dolaşırken bir bahçe dolusu Hint biberinden müteşekkil zengin bir hazine keşfettik. Burası yaklaşık otuz mertrekarelik bir alandı ve biber fidanlarının üzerinde olgunlaşmış biberler duruyordu. Nasıl da aniden hücum etmiştik onlara! Biberlerin tohumluk kısımlarını koparıyor, içlerini açıyor ve yeşil acı biber tohumlarını bir çırpıda yutuveriyorduk. Bu şekilde bu harika biber bahçesini başından sonuna kadar talan ettik. Ne bir dakika dinlendik ne de yaptığımız işin sonuçlarını düşündük. Sanki hiçbir gözetken ya da hesap soran olmaksızın önümüzdeki herşey dilediğimizi yapmamız için bize serbest bırakılmıştı. Karınlarımız doyduktan sonra kendimizi yeşil otların üzerine attık ve bu yeryüzü cennetinde Mukattam Dağı'nın esintileri bizi çocuksu masum bir uykuya daldırdı.

Bize verilen cezanın ne olduğunu hatırlamıyorum, büyük ihtimalle yalnızca bir azarlamaydı. Fakat kendi odasında Sırrı Baba'nın huzurunda suçlu bir şekilde ayakta beklediğimizi hatırlıyorum ki bu, tekkenin şeyhiyle doğrudan ilk defa karşı karşıya gelişimdi. Eğlenen, koşup oynayan ve her şeyi düşünen çocuklardık. Baba'dan kaçardık, zira o bu mekandaki büyük ve korkutucu şeydi. Çoğunlukla bizimle ilgilenmezdi. Ara sıra bize yönelik olarak söyledikleri, "şuna dokunma, perdeyi çekme" şeklindeki ifadelerle sınırlıydı. Fakat bu defa Sırrı Baba'nın huzurunda suçlu olarak durmaktaydım ve o da otorite ve hüküm sahibi idi... Üzerinde, daha önce tasvirini yaptığım heybetli kıyafetleri vardı: Cübbe, aba, içinde -muhtemelen altından- değerli taştan yapılma Bektâşîliğin simgelerinden olan taşın bulunduğu geniş kemerin üzerine dolanmış özel bir ip, başında tarikat başlığı ve beyaz sakalı... Daha ziyade, sinema filmlerinden tanıdığım Noel Baba'ya benziyordu. Odası hakiki bir müzeydi ve kendisi de içleri devekuşu tüyleriyle dolu minderlerle kaplı sedirinin üzerinde bir dev gibi duruyordu.

Sahne küçük bir çocuk için efsanevî ve ürkütücüydü, özellikle de Baba'nın asla gülmediği göz önüne alındığında. Sonradan öğrendiğimize göre bu acı biber bahçesi onun en sevdiği ekim alanlarından biriymiş ve dolayısıyla cereyan eden hadise ona göre tam bir felaket demektir. Bununla birlikte küçük olduğumuzdan dolayı azarlamaktan başka bir şey yapamadı. Daha sonra ben mağaranın duvarlarına oyulmuş küçük odama, arkadaşım da ailesinin yanına uyumaya gittik. Fakat o gece ben büyükannemin koynunda iken çok ağladım. Asla yanlış bir şey yaptığımı

düşünmemiştim. Benim için her şey mübahtı. Böyle işte, küçükken, çevremdeki herşeyin benim için yaratılmış olduğuna inanırdım. Büyükannem beni asla azarlamazdı. Sırrı Baba ile karşı karşıya gelmem, her neşekilde olursa olsun otoriteyle ilk ve son defa karşı karşıya gelmemdi. Otoriteye yönelik antipatim bu andan itibaren başladı.

Babam geldiğinde ondan, arkadaşımın benim yediğimiz biberlerin yerine çarşıdan biber satın almasını istedim ki o zaman bunların fiyatı birkaç kuruştan ibaretti. Fakat ben şeyhin elinden aldığım, onu mahrum ettiğim zevki hesaba katmıyordum. Belki de o, bizim yaptığımızı yapacak, biber bahçesine inecek, ürünü ve tohumlarını kendi eliyle toplayıp yiyecekti. Bunun üzerine babam gülümsedi ve beni şefkatle sarsarak şöyle dedi: “Tamam, bir daha yapma. Baba seni affetti.” Olanlar benim o mekana bakışımı tamamen değiştirdi ve bir daha orası benim için eskiden olduğu gibi bir cennet olmadı. Bir daha, hatta belki de bugüne kadar, asla eski sevincimi tekrar yaşamadım.

Ses ve Sûret

Meğaviri Dağı Tekkesi'nde seslerin hakiki, senfonik, zengin ve kendine özgün bir sözlüğü vardır. Örneğin, tekkede bulunan insanların neredeyse bütün dünya dillerini konuştuğunu görürüz. Dervişlerin kendi aralarında kullandıkları bu dillerin en önemlisi Türkçe'dir ki ben bu dili bilmiyorum. Daha sonra, babamın ailesinin de mensup bulunduğu Girit Adası sakinlerinin konuştukları dil olan Giritçe (Giritlice) ⁴¹ geliyordu. Büyükannem benimle bu dille konuştuğu için Giritçe'yi anlıyordum ama son zamanlarda oldukça az kullanabiliyorum bu dili. Doğrusu ben hemen hiçbir dili öğrenmeyi beceremedim. Bununla birlikte Arapça konuşup yazabiliyor olmamdan dolayı Allah'a hamdediyorum. Bu durumun, tabii olarak, çeşitli sebepleri bulunmaktadır ki muhtemelen bunların en önemlisi resim dili olan sanat lisanının benim katımda konuşma dilinden daha yüce olmasıdır. Konumuza dönersek; tekkede bunların dışında konuşulan başka diller de vardı. Bunlardan biri, tekkeyi ziyarete gelenlerin çoğunluğunun konuştuğu Arapça'ydı. Diğerleri Arnavutça, Fransızca, İngilizce, İtalyanca vb. şu anda yalnızca hatırlayıp, bazı çıkarsamalar yaptığım ve belki de hayalimden birçok şey de ilave ettiğim bu şeylerin çoğunu, doğal olarak, çocukluğumda idrak edemiyordum. Zira hafızam zayıflamaya başladığından beri hayal dünyamla hakikat birbirine karışmaya başladı ve bunları

⁴¹ Arapça, Türkçe, Yunanca karışımından oluşan ve yalnızca Girit'te konuşulan, adına Giritçe denilen dil.

birbirinden ayırmak zorlaştı. Bununla birlikte hakikati hatırlamaya gayret gösterdim. Herşeyin içinde gizli olan hakikati.

Mutfaktan gelen sesler, tekkede dikkate değer gündelik sadalardandı. Oradan gelen sesler güçlü ve rahatsız ediciydi. Zira orada faaliyet ne gece ne de gündüz dururdu. Mutfağın pencereleri tekkenin iç avlusuna bakardı. Bu avlunun ortasında güzel bir mermer fiskiye vardı. Sırrı Baba bunu daha sonra Maadi'deki tekkeye nakletmişti. Muhtemelen günümüzde bu fiskiye yöneticilerden ya da türedi zenginlerden birinin villasını süslemektedir. Yine namaz ve duâ sadaları buraya ait mutâd seslendendi. Namaz için tahsis edilen özel bir bölümün pencereleri de iç avluya bakardı. Ayrıca çocuk sahibi olma ümidiyle burayı ziyaret eden kadınların tekkenin arka tarafından gelen sesleri. En önemlisi de çeşitli kuşların çıkardıkları seslerdi. Sonra, her türden sesin birbirine karıştığı, güçlü bir fırtınayı andıran Kahire şehrinin sesleri tekkeye kadar yükselirdi. Fakat bütün bu seslere rağmen, hafızamda asıl bu büyüleyici mekânın derin sessizliği yer etmiştir. Sanki orada hiçbir sesi duymuyor gibiydim.

Mukattam Dağı'ndaki Bektâşî Tekkesi'nde bulunan tablolar beni görsel olarak eğitti. Muhtemelen, görsel açıdan kazanımlarımın çoğu Kahire'de geçirdiğim bu dönemle, geçen asrın ikinci yarısının başlarındaki İskenderiye'nin görsel özelliklerinin birbirine karışmasına dayanmaktadır. Özellikle de Bahrî ve Enfûşî semtleri, Ebu'l-Abbas Mescidi bölgesi, Menşiyye Meydanı, Reml İstasyonu ve Ezârîta mıntıkasında oturan yabancıların yerleşik olduğu Lâtin mahallesinin görüntüleriyle.

Bektâşî Tekkesi'nden, bin minareli şehir Kahire panoramasının görüntüleri birbiri ardınca sökün eder. Ne ki, orada artık bin minare de kalmadı. Bilhassa Memlûkî mahallelerinde, ölülerin ve canlıların evleri şuraya buraya saçılmış durumdadır. Mukattam Dağı'nın eteklerindeki derin çukurlar içerisinde sert kayaları kıran mahkûmları görürüz. Hürler âlemi ile mahkûmlar dünyası arasında yaşayan dervişleri kendilerine özgü âlemlerinde temaşâ ederiz. Bu büyük, geniş âlem karşısında şaşkına dönmüş küçük bir çocuk olan ben oturup, insanın hayatı ve ürettiklerinin bu görüntüleriyle tabiatın güzelliği ve çelişkileri üzerine saatlerce düşünürdüm. Her zaman, Mukattam'ın yamacına bakan bahçe geçidine kadar uzanan bir üzüm çardağının gölgesinde oturur, sonra da mağaranın içine girerdim. Süslü ve nakışlı mezar taşları üzerine düşüncelere dalar, üzerlerine kazılı olan yazıları okumaya çalışırdım. Sonra, içerisinde dolaşmama müsaade edilen odalara ve bölmelere girerdim. Duvarlarda asılı olan eşyalara bakar ve onlara dokunurdum. Bunlardan bazıları silah ve diğer savaş araç-gereçleriydi. Dört bir yanını huzur ve sükûnun kapladığı ve esasen Allah'a ibadet ve

yakınlaşma için tahsis edilmiş olan bu mekanda bu türden eşyanın bulunuyor olmasına şaşırırdım. Zira o dönemlerde henüz, Osmanlı İmparatorluğu zamanında Türk ordusu içerisindeki bir bölükle Bektâşî tarikatı arasındaki ilişkiden haberdar değildim.

Dîvânî hatla yazılmış olan âyetleri zorlanarak okuyabilmeme rağmen göz alıcı Fârisî hatla işlenmiş olanları rahatlıkla okuyordum. Çoğu sanatçı, oyuncu, yazar ve şâir olan dervişlerin resimlerini –ki bunları ya kendilerinden resim çekmeyi bilen biri ya da tekke müdavimlerinden sanatsever biri çizmişti- düşünüyorum. Ne var ki, artık ortadan kaybolan bu eşsiz tecrübeye dair kendileri tarafından vücuda getirilen hiçbir şey göremedim. Güçlülükle hatırlayabildiğim bu resimler artık yok oldular. Tekkede bulunan eserlerden bazıları, tekke müdâvimlerinden ve Bektâşî tarikatı mensuplarından olan Şâdyâ'nın sinema filmlerinde kayıt altına alınmıştır. Değişik gazetelerdeki bazı haberlerle Seyf Vanlı ve kardeşi Edhem Vanlı'nın, muhtemelen şaşaalı dönemlerinde ziyaret ettikleri tekkedeki dervişleri resmettikleri bazı tabloları da bu mekana ait hususiyetleri barındıran kayıtlar arasındadır.

Derviş Hikayeleri

Büyükanmem Şübrâ Hanım'ın bana anlatmış olduğu hikayelerden hatırladığım biri şöyleydi: Anadolu sultanının baskısından kaçıp, güvenli bir yer olan Mısır'a sığındıkları dönemde dervişler Kahire sultanının gözlerinden birinin rahatsız olduğunu ve bundan dolayı bu gözünü göremediğini öğrenmişler. Onlar da birer gözlerini bir parça deri ile kapatarak kendisini selamlamak ve tarikatları için üzerine bir tekke inşa edip ikamet edebilecekleri bir yer taleplerini iletmek üzere sultana gitmişler. Büyükanmemin anlattığı hikaye, kendisini takdir ettiklerini ve içinde bulunduğu durumdan dolayı üzüldüklerini ifade etmek üzere bir gözlerini kapatan dervişlerin zekalarını Kahire hakiminin beğendiğini ve onların bu nezaketini anladığını vurgulamaktadır. Bunun üzerine o, Mukattam Dağı'ndaki mağarada tekkelerini kurmaları için kendilerine izin vermiştir. Bektâşî tarikatının Mısır'daki serüveni de böylece başlamıştır. Ne var ki, bu hikaye, çocuklara uykudan önce anlatılan masallara benzemektedir.

Haftalık *el-Ahram Dergisi*'nin 7 Aralık 2000 tarihli nüshasında İngilizce bir araştırma yayımlanmıştır. Kızlarım Seher ve Sâmiye'den bunu benim için tercüme etmelerini istemiştım. Burada söz konusu dervişler için kısaca "Mağara halkı/ashabı" tabiri kullanılmaktaydı. Bu hikayeye göre; Bektâşî tarikatına mensup kırk bilge kişi (Bin Bir Gece Masalları'ndaki kırk harâmilerle aralarındaki farka dikkat edin), manevî önderleri Seyyid Aynî'yi ziyaret etmek üzere, Hicrî XIII. asırda Anadolu'dan Mısır'a gelirler. Önderlerinin yalnızca tek gözü olduğu için, onun huzurunda iki gözlerini kullanmak saygısızlık

demek olacağından bir gözlerini örtüyle kapatırlar. Bu durumdan oldukça etkilenen Aynî yerleşmeleri için kendilerine bir köşk hediye eder. Bunların liderleri ölüm vaktinin yaklaştığını anladığında kendisini Mukattam'a defnetmelerini vasiyet eder. Gerçekten de arzusu gerçekleşir ve söz konusu yere defnedilir. Mensupları Kasru'l-Aynî'yi terk edip onun kabrinin yanına bir tekke inşa ederler ve burada yaşamaya başlarlar. Bu Bektâşi şeyhinin (telaffuzu) zor bir Türkçe adı vardı. Bundan dolayı Mısırlılar onu Şeyh Abdullah el-Meğavirî (defnedildiği mağaraya nisbetle) olarak adlandırırlar. Kendisi günümüze değin bu isimle bilinmektedir.

Usta araştırmacı yazar Cemal Bedevî'nin Bektâşiliğin tarihiyle ilgili araştırması *el-Mevsû'atü'l-Arabîyyetü'l-müeyssere*'de mevcuttur. İlgili metni ben *el-Mecelletü'l-musavver*'in (*Resimli Dergi*) 3/8/2001 tarihinde "Meğavirî Tekkesi'nde" başlığıyla yayımlanan araştırmadan aktaracağım:

"Bektâşilik, 1336 senesinde vefat eden ve Hacı Bektâş diye meşhur olan Seyyid Muhammed b. İbrahim Ata'ya nisbet edilen bir Türk tarikatıdır. Kendisi, Şeyh Ahmed Yesevî'nin müntesiplerinden olan bir Türk velisidir. XIII. asırda Horasan'dan Anadolu'ya gelmiş ve tarikatının propagandasını yapmaya başlamıştır. Bu tarikat önceleri mevcut olan Kalenderilik, Yesevilik ve Haydârilik tarikatlarının karışımından müteşekkildir. Bu tarikatlar, daha önce Şaman inancının yaygın olduğu Türk çevresine uyum sağlamıştır. Hacı Bektâş'ın *Makâlât* isimli bir eseri vardır. Bu eserden onun İsnâ Aşerî Şiilîği'ni benimsediği anlaşılmaktadır. Bektâşilik müntesipleri kültürden yoksun çevrelerde çoğaldı. Tarikat şeyhlerinin basit bir hayat yaşayan Türkler'e yönelik olarak kullandıkları sade üslup tarikatın yayılmasına yardımcı oldu. Sultan Orhan (1326-1389) bir bölük Yeniçeri'yle birlikte, kendilerine dua etmesi için Hacı Bektâş'ın yanına gittiği dönemde Bektâşilik'le Yeniçerilik arasında bir bağ oluştu. Burada şeyh elini bir askerın başına koyarak onlara şöyle duâ etti: "Adları Yeniçeri olsun! Ey Allah'ım sen onların yüzlerini ak, kılıçlarını keskin, oklarını tehlikeli, kendilerini daima düşmanlarına muzaffer kıl!" Bu olaydan sonra Yeniçeriler kendilerine Bektâşi demeye başladılar. Böylece ordunun bir bölümüyle tarikat arasındaki bağ güçlenmiş oldu. Ülkenin dört bir yanında bulunan tekkeler Yeniçeriler için bir sığınak haline geldi. Tıpkı her Yeniçeri karargâhı yakınında bir Bektâşi tekkesi kurulduğu gibi, her bir Yeniçeri tekkesinin bağlı olduğu bir Bektâşi vardı. Böylece, 1826 yılında Sultan II. Mahmud Yeniçeriliği ortadan kaldırıncaya değin Bektâşilik Yeniçeriliğe tamamiyle hakim oldu. Bektâşilik, şiirlerinde mevcut olan manevî hava, şeyhlerinin hoşsohbet ve tatlı sözlü kişiler olup sert tartışmalardan kaçınmaları gibi sebeplerden dolayı Türk halkı arasında yayıldı. Tasavvufî şiirleri ve "Bektâşi sırrı" ile şöhret bulmalarının yanısıra Bektâşi tekkeleri temizlik ve zarafet timsali idiler. İçerisinde, Abdullah el-Meğavirî diye tanınan Kaygusuz Sultan'ın yattığı, Kahire'deki Ceyûşi Dağı'nda bulunan bir tekkeleri vardır. Bu şahıs Bektâşiliğin kutuplarından ve sembol isimlerinden

biridir. Bu tekke daha sonra Maadi'ye taşındı. Buranın son şeyhi Ahmed Sırrı Baba'dır. (Ansiklopedi'nin verdiği bilgi burada son bulmaktadır).

Her ne olursa olsun, Bektâşilik tarihi bu konuya ilgi duyanlar tarafından araştırılıp incelenmeye muhtaçtır. Bense, bu tarikat hayattayken son senelerini onunla birlikte yaşadım. Önce derviş, daha sonra da Baba olup, dervişlere ve tekkelere yer olmayan bir zamanda onun ömrünü uzatabilirdim.

Her hâlükârda, insan tasavvuftan, kendi benliğinin derinliklerinde de olsa içerisinde inzivaya çekileceği bir tekkeden, bir mağaradan ya da mekandan müstağni kalamaz. Zira her insanın içinde, şöyle ya da böyle, bir meczûb derviş bulunur. Ben, bütün bunları anlatmalı ve o içimdeki derviş aramalıydım. Çünkü bu rasgele tanışıp, sonrasında tesirinde kaldığım bir tesadüfün tarihidir. Özel yaşamımda ve sanat hayatımda, dervişler ve onların sıkıntılarının bulunmadığı, orijinal sanatsal âyinlerimi gerçekleştirebileceğim bana ait küçük bir tekkemin olması gibi arzularımda önceki hayatımın tesiri olmuştur.”⁴²

Bibliyografya

- Ahmed Saîd Süleyman, “Abdullah el-Meğâviri ve Risâletuhû Defterü'l-uşşâk”, *Mecellü'l-Külliyeti'l-âdâb*, XXIV-I (Mayıs 1966), s. 31-82.
- Ahmed Sırrı, *er-Risâletü'l-Ahmediyye fî târihi't-tarîkati'l-aliyyeti'l-Bektâşiyye bi Mısri'l-mahrûsa*, Kahire 1353/1934; 1939; *er-Risâletü'l-Ahmediyye fî târihi't-tarîkati'l-Bektâşiyye*, Kahire 1959.
- Bannerth, Von Ernst, *Islamische Wallfahrtsstätten Kairos*, Kahire 1975.
- Clayer, Nathalie, “Amerika Birleşik Devletleri'nde Yayımlanan Arnavut Bektâşilik Dergisi (1954-1955): Bektâşiliğin Yolu” (trc. Ali Aktaş, Didem Çankaya), *Türk Kültürü ve Hacı Bektâş Velî Araştırma Dergisi*, sy. 32 (2004), s. 241-254.
- Dâvistâşi, İsmet, *er-Remletü'l-beyzâ, Zikrayâtü Sekenderî, el-Cüz'ü'l-evvel (1943-1963)*, İskenderiye 2004.
- De Jong, Frederick, “The Takiya of Abd Allah al-Maghawiri (Qayghusuz Sultan) in Cairo”, *Sufi Orders in Ottoman and post-Ottoman Egypt and the Middle-East*, İstanbul 1995, s. 39-54.
- _____, “Aspects of the Political Involvement of Sufi Orders in Twentieth Century Egypt (1907-1970), an Exploratory Stock-Taking”, *Sufi Orders in Ottoman and Post-Ottoman Egypt and the Middle East*, İstanbul 1995, s. 161-184.

⁴² Dâvistâşi, İsmet, *er-Remletü'l-beyzâ*, s. 41-67.

- Elsie, Robert, *Historical Dictionary of Albania*, Lanham 2010.
- Görgün, Hilal, "Mısır", *DİA*, XXIX, 577-584.
- Hasluck, Frederick William, *Christianity and Islam under the Sultans I-II* (ed. Margaret M. Hasluck), İstanbul 2000.
- Hassan Aziz Hassan, *In the House of Muhammad Ali, A Family Album 1805-1952*, Kahire 2000.
- Jelavich, Barbara, *Balkan Tarihi* (trc. Zehra Savan, Hatice Uğur), İstanbul 2006.
- Koca, Şevki, *es-Seyyid Halife Koca Turgut Baba Divânı*, İstanbul 1999.
- Köprülü, Fuad, "Mısır'da Bektaşilik", *Türkiyat Mecmuası*, c. VI (1939), s. 13-40.
- Leroy, Jules, *Monks and Monasteries of the Near East* (Fransızca'dan trc. Peter Collin), Piscataway NJ, 2004.
- Mustafa Necib, *A'lâmu Mısır fi'l-karni'l-işrîn*, Kahire 1996.
- Norris, Harry Thrilwall, *Islam in the Balkans, Religion and Society Between Europe and the Arab World*, Londra 1993.
- Noyan, Bedri, *Bütün Yönleriyle Bektaşilik ve Alevilik*, I-VII, Ankara, 1998-2006.
- Nur, Rıza, "Kaygusuz Abdal, Gaybi Bey, Kahire Bektaşî Tekyesinde Bir Manüskırı", *Türk Bilig Revüsü*, II/5, İskenderiye 1935, s. 77-98.
- Rexhebi Ferdi Baba, *Misticizma Islame dhe Bektashizma*, Tiran 1996.
- Şimşek, Selami, "Doğu Akdeniz'de Tahrip Olan Bir Kültür Mirası: Girit'te Tarikatlar ve Tekkeler", *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 32 (2007), s. 215-244.
- Trix, Frances, "Bektashi Tekke and the Sunni Mosque of Albanian Muslims in North America", *Muslim Communities in North America* (ed. Yvonne Yazbeck Haddad, Jane Idleman Smith), New York 1994, s. 359-380.
- _____, *The Sufi Journey of Baba Rexheb*, Philadelphia 2009.
- Witkam, Jan Just, "Catalogue of Arabic Manuscripts in the Library of Leiden and Other Collections in the Netherlands", *Codices Manuscripti*, XXI/V (Leiden 1989), s. 473-479.
- Yılmaz, Hacı, "Ahmed Sırrı Dede'baba'nın Bektaşî Tarikatı", *Hacı Bektaş Veli Dergisi*, yıl: 1999, sy. 10, s. 27.
- Yurdatap, Selami Münir, "Son Bektaşî Tekkesi'nin Şeyhi ve Müridleri Arasında", *Tarih Dünyası*, c. II, sy. 12 (1 Ekim 1950), s. 499-502.
- Yücebaş, Hilmi, *Neyzen Tevfik*, İstanbul ts.
- Yüksel, Müfit, *Bektaşilik ve Mehmed Ali Hilmî Dede'baba*, İstanbul 2002.